

Waarom een duurzame politiek, die gericht is op “vrijheid en verantwoordelijkheid” belang heeft bij een florerende kunstwereld.

Machiel Keestra (column t.b.v. radioprogramma Swammerdam, 3 oktober 2010)

Al vanaf de oudheid, denk aan de prominente plaats van het theater, de tragedie, sculpturen en muziek in de Atheense polis, beseften wetenschappers, politici en ook filosofen zoals Aristoteles dat theater en de kunsten in het algemeen meer te bieden hebben dan entertainment. Twee belangrijke eigenschappen van de kunsten in het algemeen worden daarbij vooral genoemd. Nu we een kabinet moeten verwachten dat de kunsten onevenredig hard gaat treffen, met een bezuiniging van ongeveer een kwart van het overheidsbudget, vind ik het nuttig om eens stil te staan bij die eigenschappen van de kunsten.

De ene eigenschap die wezenlijk voor de kunsten geacht wordt ligt voor de hand, want die heeft te maken met het kunst-matige karakter van de ervaring; de ervaring van een alsof-wereld. De ervaring die de kunsten ons als toeschouwers of luisteraars of lezers te bieden heeft is vaak net zo intens en emotionerend en tot nadenken stemmend als ervaringen van alledag. De verbeeldingskracht van de kunstenaar of van onszelf als amateur brengt ons zo in toestanden en situaties die we voorheen niet kenden of vermoedden. Daardoor levert de kunst altijd een soort kritische distantie van of kritische reflectie op die andere werkelijkheden, die we wel lijken te kennen: de gewone wereld van alledag maar vaak ook de wereld waarnaar we verlangen – of dat verlangen nu de nostalgie naar een verleden tijd is, of het verlangen naar een mooie toekomst, of de wereld die politici ons voorhouden en zeggen na te streven.

De tweede belangrijke eigenschap van de kunst is dat zij beoefend wordt en genoten wordt zonder een ander doel dan puur die kunst en kunstervaring zelf. Kunst en cultuur zijn domeinen waaraan doelmatigheid ontbreekt. Het luisteren naar muziek of het spelen in de fanfare, het boetseren van een cyborg of het kijken naar een schilderij, het lezen van een gedicht of bijhouden van een dagboek zijn activiteiten die een *intrinsieke* waarde hebben en waarvan het doel besloten ligt in die activiteiten zelf. Daarom zijn dit activiteiten die in zichzelf bevredigend zijn en kunnen we ze ook levenslang blijven beoefenen – zelfs wanneer we van werkelijk talent en originaliteit gespeend zijn. Het paradoxale van de ervaring van schoonheid – of we die nu zelf maken dan wel passief genieten- is dan ook enerzijds zijn ‘belangeloosheid’ (Im. Kant), terwijl we er anderzijds juist meer door geraakt kan worden dan door veel zaken die ‘belangrijker’ lijken of nuttiger lijken te zijn.

Deze ondoelmatigheid van de kunst is niet echt aan de politiek besteed. Heeft de politiek al moeite met het ongebreidelde karakter van de kunst, dat steeds maar weer tot nieuwe en onbekende ervaringen leidt en daarmee altijd een kritische distantie houdt tot de bestaande werkelijkheid – nog meer moeite heeft de politiek met dit niet-instrumentele, het onnuttige maar juist intrinsiek-waardevolle karakter van de kunst. Dat konden we al zien in de verkiezingsprogramma’s van een paar maanden geleden en zeker nu in het voorliggend akkoord van het VVD-CDA kabinet met PVV steun.

Natuurlijk hadden politieke partijen –behalve opmerkelijk genoeg de partijen Trots op Nederland en de PVV- wat ruimte voor kunst in hun verkiezingsprogramma's, waarbij zij steeds allerhande nuttige kanten van kunst benadrukten. Daarbij ging het bijvoorbeeld verschillende partijen om de rol van kunst ten behoeve van de sociale cohesie en de beleefde identiteit van ons land, of voor het begrip tussen verschillende bevolkingsgroepen of om de creatieve ontplooiing en de kritische zin van jongeren en volwassenen te versterken door een aanbod in kunst en cultuur of werden de creativiteit en dynamiek die kunst en cultuur genereren in sommige programma's nuttig geacht op de economische ontwikkeling van ons land. Maar mijns inziens hebben alle partijen een wezenlijk argument om in kunst en cultuur te investeren, vooral in tijden van een economische en klimaatcrisis, over het hoofd gezien. En dat argument heeft juist met die intrinsieke waarde te maken. Die intrinsieke waarde van de kunst maakt haar bij uitstek geschikt om in te zetten bij de bestrijding van de economische crisis en de milieu crisis. Dergelijke crises zijn immers veroorzaakt door groeiende consumptie van ruimte, milieu, energie, water, enzovoorts.

Echter, juist nu wij geconfronteerd worden met globale schade door toedoen van behoeftes en bezigheden die alleen bevredigd kunnen worden door een verdere aanslag te doen op milieu en economie, zouden wij massaal andere begeertes en activiteiten aan moeten leren. Begeertes en activiteiten die duurzaam zijn omdat ze niet afhankelijk zijn van economische groei, milieubeslag en toenemende consumptie. Die we alleen of in groepsverband kunnen beoefenen zonder dat daarmee veel kosten gemoeid zijn. Die we niet hoeven in te perken omdat ze immers geen schade berokkenen. Inderdaad, ik heb het over het aanleren van het verlangen om te genieten van de kunsten en het verlangen om zelf kunst te beoefenen. In plaats van consumeren en produceren van goederen heb ik het over het consumeren en produceren van klanken, beelden, woorden, verhalen, enzovoorts.

Jammer genoeg zal een overgang van onze gewoontes naar het aanleren van duurzame begeertes en activiteiten niet vanzelf gaan. Jammer genoeg zijn de consumptieve behoeftes ons vanaf de moederborst bijgebleven zijn en zullen die makkelijker groeien dan afnemen. Activiteiten die een intrinsieke waarde hebben moeten we daarentegen aanleren – na de kindertijd worden die veelal veronachtzaamd. Intrinsieke waarden worden pas ontdekt na enig onderwijs en oefening, met de juiste inzet en met een goed opmerkingsvermogen. Alleen met een zeer vruchtbare humuslaag van een ruim aanbod van kunst op podia en in musea en zalen, en van een ruim aanbod in onderwijs in de kunsten, zullen mensen leren om dit soort activiteiten met een intrinsieke waarde te beoefenen en daar bevrediging aan te ontlenen. Als zo'n intrinsieke waarde eenmaal ontdekt is, dan is meestal de intrinsieke motivatie om zelfstandig verder te gaan ook aangewakkerd.

Dus in plaats van de grote bezuinigingen op de kunsten zoals die nu in het akkoord vermeld staan is het volgens mij juist in het landsbelang en in het belang van economie en milieu om de zogenaamd 'nutteloze' kunsten flink te versterken. De passage van de troonrede die ik Hare Majesteit ter toelichting van deze maatregelen ten behoeve van de kunsten zou willen voorstellen luidt dan ook als volgt: "Ten behoeve van een duurzame ontwikkeling van ons land is het nodig dat de bevolking in toenemende mate zich aanwent om niet-instrumentele activiteiten met een intrinsieke waarde te ontplooiën. Daarvoor is een florerende en inspirerende kunst en cultuursector van belang, evenals een ruim aanbod van activerend kunstonderwijs.

Economische krimp, verminderde mobiliteit en consumptie, toenemende milieubescherming en overige onaangename ontwikkelingen zullen de bevolking minder raken naarmate die zich meer aangewend heeft om zich te verliezen in intrinsiek bevredigende, kunstzinnige activiteiten. Wij zijn dan ook van mening dat dit uitstekend past in een duurzame politiek onder het motto van ‘Vrijheid en Verantwoordelijkheid’.”

Machiel Keestra is als filosoof verbonden aan het Instituut voor Interdisciplinaire Studies van de Universiteit van Amsterdam.
(<http://home.medewerker.uva.nl/m.keestra/>)